

Ա Ս Տ Ղ Ի Կ Ի Ն Կ Ի Ր Ա Կ Ը

Բ. Մ Ա Ս

Երբ երգն ու պարը վերջացան, Ապիրատ ու Վասիլ իրենց խոնարհութիւնները կատարեցին կրակին ու հանկպահանայ, ազօտ լոյսին առջեւ դրուած փարջէն լեցան ըլողողին գինիի բաժակները, եւ խմեցին ամենքը՝ բարձրաձայն ըսելով. «Յող Աստուծոյ քաջ աչքը եւ Գաբրիէլի երկայարի սուրբ հսկէն Ապիրատի ու Վասիլի վրայ, եւ անոնց կեանքը մեր բաղձանքներուն հաւատար ըլլայ:»

Նոյն պարագային Մարթա Պաճի իր ցոյց տուած բռնագրօսիկ ժպիտներով կը ջանար վարձատրութեան մէկ մէկ պօսակ դնել երկու թոռներուն զլուխը:

Հանդիսականաց մէջ տեղացի բնակիչներէն չեղող երիտասարդ մը կար սակայն, որ սկիզբէն ի վեր լուռ խորհրդաւորութիւն մը կը ներկայացներ: Մարթա Պաճիին ազգական՝ այդ երիտասարդը որ երկու շաբաթ առաջ հասած էր, դաւաղարական նահանջէն ընկճած ասպետի մը անհնգստութիւնը կը քաշէր, Իր արեւելեան վայելչագող հասակին վրայ բարձրացած ծանր զլուխը կարծես կը պարզէր ահաւոր տարիներու յուշատետր մը, ուր իր բոլոր ճիգերը չարաշուք խարեութեան նշաններով սրճանագրուած էին: Երկար դիմադրէն վրայ թուշը բարակ, այտերը վառ, քիթը ուղղաձիգ, եւ ժամերով անթարթ անալ կըրցող աչքերը սուր ու երագուն էին, վերացական հաւատքէ առաջնորդուած անդին կորուստ մը փնտռողի պէտ: Իսկ ասոնց վերեւ տարածուող ընդարձակ ձեկատար փոխնի փոխ կը ցուլայցէր իր ապրած արհաւիրքներն եւ ունեցած կարօտները: Իր այս խռոր դիտու յաճախակի ցնցուներով ծովու փոթորիկի տեսարան մը կ'ընծայէր որուն ալիքները կարծես պատուել կ'ուզէին վերէն վար դէմքին վրայ տարածուող չարաշարժի թանձր քօղը: Ան հանդուսի արարողութեան ընթացքին սկիզբէն մինչեւ վերջ խորաթափանց նայ-

ուածքներով ցոյց տուաւ այդ քօղին ետեւ կեցող ցնցիչ անհամբերութիւն մը: Մերթ ընդ մերթ աչքերուն մէջ զծուած յուզումն ու զայրոյթը իր անհամբերութեան ամենալաւ յայտնութիւններն էին: Այդ ձեւքը, որ գրեթէ անպակաս կըրթնած կը մնար թուշին, իր յուզումներուն ու զայրոյթներուն յորձանք կը պատճառէր, եւ որոնց փրփուրները կը բարձրանային կամարաւոր յօնքերէն վեր ու կ'երթային ճակտին վրայ մարիլ՝ բաց դաշտի եղբերը իրկուան շողբուռ պէս:

Այն պարագային, երբ հանդէսին իրրեւ վերջաւորութիւն ներկաները նոր քաջամարտիկութիւններով նոր գինի կը խմէին, եւ Ապիրատ ու Վասիլ կրակը կը զօրացնէին, այս արտասովոր երիտասարդը ուժգին ցնցում մը կատարեց նոյնքան ուժգին նայուածքին տակ, եւ առաջին անգամ ըլլալով բերանը բացաւ ու այլովս ըստ.

— «Հայոց Աշխարհի Աստղիկին կրակը վառեցէ՛ք: Վառեցէ՛ք, վառեցէ՛ք, ուժգին վառեցէ՛ք, ո՛վ արդար ու ստառպակոծ ցեղի վաղուան հսկաներ: Վառեցէ՛ք, թող մեր Աստղիկի աստուածային կրակը ճարճատի ու դուք անոր բոցեղէն լոյսին տակ կերտեցէ՛ք կեանքի ու ճահուան հրեղէն ճանապարհը: Ձեր հայրերը այդտեղ գտան համբերութիւնը մեծ եւ հաւատքը հսկայ թէ լոյսն օր մը յաճեթութեան փայլը պիտի տայ մեր հայրենիքի բեհեզեայ դաշտերուն մէջ Աստղիկին պարը պարողներու թափօրներուն:»

«Ձեր հայրերը ապրեցան կատարելու համար ազատութեան աստուածային ճիգը: Անոնց արեան զրտինք թափեցին կոտորելու սարկութեան շղթաները եւ թոյլ չտալու որ իրենց աշխարհի սրբազան հոգւոյն վրայ շարունակէ տիրել բռնութեան աւերիչ խաւարը: Վեց հարիւր տարիներու վերիվայրութիւններուն մէջ անոնք նդովանքի հողի մը շուկած

պիկը փարեցան իրենց գերագոյն ժառանգին: Յոյս է յոյս եւ Հաւատքն Հաւատք իրենց ճանկերը օրեցին կեանքի անողոք վշիշոջը խեղդելու: Եւ այն ժամանակ երբ սեպեցին թէ Հասած են արեւին առջեւ նուաճելու իրենց քայլերուն Հետեւող ուրուականն ու սարսափը ամեհի, յանկարծ արեւը խոյս տուաւ եւ յաղթութեան անիւր դարձաւ դեպի անապատի խաւարը, դեպի կնճիւրը անորոշ:

«Վառեցէ՛ք այդ կրակը ուժգին, թող բոցը բարձրանայ ու դուք անոր լոյսին առջեւ կարողացե՛ք աշխարհի անիրաւութիւնը, որ Հազար անգամ Հազար մեր ասողերու ճանապարհը դառնացուց: Բռնաւորին տուած վերքը Հսկայն, արեւը թարստ մեր վրայ, մենք անցանք տառապանքի բոլոր ուղիներէն, ոսկան արդարութիւնը խոյս տուաւ մենէ ու Գերապանձը իր Հասկացողութիւնը պահեց: Ու այսպէս երբ մենք դառնալով արտուժ, ձեռներինս ծոցերինս, գլխիկոր թափառեցանք մեր իրաւունքներուն ամենէն ծանօթ ճանապարհին տիրանալու, լուս աղերսանքով գիշերուան ապաստան դնելու, ոչ ոք լսեց, ու թողին որ Հառաչանքը կարճած աղեղի պէս իջնէ մեր յոգնած գլխուն եւ հետեւը մրրիկի Հողմերու պէս մեծէ մեր սրտին խափուած դռները: Ո՛չ ոք ուզեց նայիլ մեր պատուած սրտերուն ու մեր կուլ տուած սեւ արցունքներուն: Քաղաքակիրթ մարդկութեան գթութիւնը Հարուած մըն ալ ինք կտես բռնաւորին թրուժանէն խորտակուած մեր կեանքի կրանիթին ու մեր ցաւերով դուարձանալու Հաճոյքը նախընտրեց:»

«Մեր վիրաւոր Հոգին ու տանջուած իմացականութիւնը ըմբաստացման ճիւղը չկրցան յաջողցնել: Ինչու որ ո՛չ ոք ուզեց ըմբռնել մեր տառապանքին ու մեր երազին աստուածային Հճայքն ու զեղեցկութիւնը: Մեր ժպիտին ու յանցանքին, արցունքին ու անէճքին, մահուան ու փրկութեան մէջ խորութիւն չգրուեցաւ, զարշեղի անիրաւութեանց ու նողկալի քբքիջներու տակ Հատուցուձը խպտու էքացաւ: Որովհետեւ մենք թերացանք զօրացնել մեր Աստղիկի կրակը, բոցը շիջաւ, Միեմէտը մոխիր դարձաւ ու մենք մեր իրաւունքի ճանապարհները խափանող զապանի մանիքներուն դէժ մտանալու անկարող Մացիկնք:»

«Վառեցէ՛ք ուժգին, թող բոցը բարձրանայ ու դուք անոր լուսաւոր ճառագայթներուն տակ

ճանչեցէ՛ք մեր լոյսը, նայեցէ՛ք մեր Հինաւորաց օճախին, որուն Հետ կապուած են մեր Հայրերու կեանքի ու պատմութեան այնքան յուշեր, այնքան սրբութիւններ:»

«Եթէ մարգարէները ամպրոպներով թունաւոր Հողմերու սուրւմներուն եւ կրակի կայծակներուն մէջ գտան իրենց Աստուածը, մեր Հրաշակերտը կործանած է, եւ մենք ինկած ենք խելայեղ Հողմերու իււար ճանապարհը: Դուք վառեցէք այդ կրակը, թող անոր կայծակները մեր Սինայի բարձունքին Հզօր երգը տան, Հզօր երգը մեր Հայրերուն, Հզօր երգը Հայկին ու Տիգրանին, Մահակին ու Մեղրոպին, Վարդանին ու Վահանին, Միղշէին ու Թորենացիին, Հզօր երգը մեր Աւետեաց Երկրի ճանապարհներուն վրայ իջնող բիրաւոր նահապետակներուն:»

«Երբ յոյսն է տօգոյնն է Հաւատքը՝ չողեւորիք, Հինը չկայ ու նորը կը տնտնայ, դուք վառեցէ՛ք անկաւար, թող կրակը եռայ ու բոցերը ճարձատին, Արամազը Հնչէ ու լոյսը տարածուի, երկինքը սրտայ ու Անահիտը փոթորիկ, Գիւցազը երեւայ ու Արուեսկը գայ, Գեղեցիկը ճնի ու Աստղիկը ժպտի, կաճերը բռնկին եւ քաջերը սուրան:»

«Վառեցէ՛ք այդ կրակը մինչեւ որ մեր Հողունն մէջ բորբոքի փորձոր պայծառ ու ժայթքի կայծակն ահաւոր: Վառեցէ՛ք, մինչեւ որ ցաւերը սպիտան, մէջքերնիդ ժրի, ահապանցը հնչէ, դուք սուրը կապէք, սուրը կրակտո, սուրը վրէժի:»

«Վառեցէ՛ք, վառեցէ՛ք, ուժգին վառեցէ՛ք Մեյնէտը, մինչեւ որ ամեհի խաւարը ճաթատի ու նոր լոյսով կ'որոգանք թքնել մեր Հայրերու եւ եղբայրներու քայլերուն Հետեւող տիեզերական անողոք վշիշոցին վրայ:»

Այստեղ երեսասարդ վերջացուց իր անտափ ձայնը, սակայն դէժքին վրայ պահած փոթորիկը խոր նայուածքին Հետ կարծես դեռ կը շարունակէր իր անխելի Հողիին այս անգուսպ արտասայստութիւնները:

Մտիկ ընող Հանդիտականաց մէջ ամենէն շատ ընկզմածը Մարթա Պաճին էր որ կ'ըսէր ինքն ըլլար այդ ամէնը խօսողը: Երկու պատիկները կայնուկ կեցած Մացած էին երկու կրակներուն մէջտեղը անշարժ, մէկը նիւթի կրակ որ գրեթէ կը տաքցնէր ու զօրանալու թոխէք կուտար իրենց, իսկ միւսը խօսքի կրակ՝ որուն բոցերու ելեւէջներուն

ձեջ կը տեսնէին անձանօթ վրշապի դէմ կռուելու եզանակը որ իրենց հոգիին ձեջ կուզար կազմել ապագայ կամքը անասան:

Պա՛շ ծը եւս խօսակցութիւնը շարունակուեցաւ, որուն յաջորդեց զբացիներու ձեկնուծը: Եպիրատ և Վասիլ իրենց փայլուն աչքերն ու ճակատը խոնարհեցուցին տակաւին ճխացոյ երիտասարդին զօրեղ շրթուներնուն առջեւ եւ ակամայ քաշուեցան անկողին:

Հանդէսը վերջացած էր:

Յաջորդ օր, դպրոցէ վերադարձին երկու փոքրիկները Մարթա Պաճիի շունչին տակ կը կրկնէին.

«Մե՛նք պիտի վառենք Եստղիկի կրակը անդադար, մինչեւ որ խաւարը ճաթուտի ու լոյսը

տարածուի: Մե՛նք պիտի վառենք Մելեմէտը շարունակ, մինչեւ որ ձեջքերնիս ժրի ու սուրը կապենք, ահագանզը հնչէ, հայրենիք վազենք»: Եւ յաջորդաբար կ'երգէին.

Ա՛յ Մելեմէտ, Մելեմ՛ա,

Բոցակածակ Մելեմէտ,

Վառենք, երգենք քեզ յաւէտ,

Աստղիկի կրակ Մելեմէտ.

ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

1930, Պրոսո

Պ Ր Ո Մ Ե Թ Ե Ի Ս Ա Ր Ձ Ա Կ Ո Ւ Ա Ծ Թ Ա Տ Ե Ր Ա Ք Ե Ր Թ Ո Ւ Ա Ծ Չ Ո Ր Ս Ա Ր Ա Ր Ո Վ

Բ. Ա Ր Ա Ր

Տեսարան Ա.— Առաւօս: Հնդկաց Կովկասի մէջ սիրուն հովիտ մը: Ատիա առանձին:

ԱՍԻԱ.— Երկնից բոլոր քամիներէն դուն իջար, Ոգիի ճը, խորհուրդի ճը պէս, այո՛, Որ անսովոր արցունքներով՝ կարծր աչքերն իսկ կ'ողողէ

Եւ բարախուճ կուտայ սիրտին վշտահար, Որ ա՛լ պէտք էր սովոր ըլլալ հանդիշու:

Եւ դուն իջար, ամպրոպներով խանձարուրուած, ու կ'արթննաս, ո՞վ Գարուն,

Դուն, ո՞վ զաւակ բազմահամար հովերու...: Յանկարծօրէն դուն կուգաս, ինչպէս յուշը երազի ճը որ հիմա

Տիրալի է, որովհետեւ քաղցր եղած էր ասեմօք, Եւ կամ կուգաս հանձարին նըման եւ կամ հըրճուան քին,

Որ երկիրէն կարծես վե՛ր կը սըլանայ, կը պըճնէ՛ սոկեղինիկ անպերով՝

Ենասպառ ճեր կեանքին:

Եղանակն է, հի՞ծա, օրն է, եւ ժամն է. Արջալոյսին գալու էլիբ, քո՛յր անուշ,

Կարօտագին ըսպասուած ու չափազանց յապաղուն. Եկո՛ւր, ո՞հ ի՛նչ որդերու պէս դիակեր, այո թեւագուրիկ վայրկեանները կը սողան.

Կէտն ըսպիտակ աստղի ճը, կը պըլպըլայ շանգարտիկ.

Նարընջագոյն լոյսին խորն՝ ընդլայնըտող առտուան, Լեբանց ետին ծիրանի, եւ աւելի ծութ յիճն ալ՝

Քամիներէն ցրցըբուն ճառախուղի ճ'անդունդէն՝ Կը ցոլացնէ զայն իր ձեջ. Կը նըլաղի աստղն հի՛ծա, յետոյ դարձեալ կը փայլի,